

M. Tkachuk

OREST NOVYTSKYI: SUPPLEMENTS TO THE BIOGRAPHY

The article reconstructs the biography of Orest Novytskyi (1806–1884), a prominent person in history of Ukrainian academical philosophy, a philosophy professor of Kyiv Theological Academy and Kyiv University of Saint Volodymyr, whose 210th birthday would have been on the 6th of February 2016. Based upon archival documents and available historical sources, the author examines the philosopher's career and specifies his date and place of birth, as well as background and family relations. Special attention is given to Orest Novytskyi's theological and philosophical education received at Ostroh Theological School, Volhynia Theological Seminary, and Kyiv Theological Academy. The author highlights Orest Novytskyi's activities as the professor of Poltava Theological Seminary and Kyiv Theological Academy, analyzes his activities as the philosophy professor of Kyiv University of Saint Volodymyr, and accounts of the main stages of Orest Novytskyi's biography after he was fired from the university, as well as the circumstances which led to his completely abandoning his philosophical pursuits. While reconstructing the biography, the author analyzes the contents and role of Orest Novytskyi's philosophical (especially in the field of history of philosophy) contributions, emphasizing his prominent part in the formation of the spiritual-academic and university philosophy in Kyiv in the 19th – the beginning of the 20th century. Special attention is also given to Orest Novytskyi's studies on history of religion (specifically, his research on history and faith of Doukhobors) and the Bible studies (particularly, his contribution to the research of the Slavic Bible).

Keywords: Orest Novytskyi, Kyiv Theological Academy, Kyiv University of Saint Volodymyr, Volhynia Theological Seminary, Poltava Theological Seminary, philosophy, history of philosophy, logics, psychology, philosophical education, history of religion, Doukhobors, Slavic Bible.

Матеріал надійшов 21.05.2016

УДК 165.2(477)“1920/1930”

Юринець Я. І.

СЕМЕН СЕМКОВСЬКИЙ І СТАНОВЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ПРИРОДОЗНАВСТВА В УКРАЇНІ У 1920–1930 рр.

У статті проаналізовано деякі аспекти становлення природознавства в Україні 1920–1930 рр. та розкрито основні моменти критичного переосмислення наукових засад природничої галузі тогочасними ідеологами марксизму.

Виявлено особливості процесу поступового підпорядкування наукових цілей на користь задоволення доктринальних завдань партійної верхівки. Успішність реалізації цього процесу у 1920–1930 рр. засвідчує вибірковість у постановці проблем, зокрема в контексті критики теорії дарвінізму та теорії відносності.

Безпосереднім предметом аналізу є біографія та наукова діяльність Семена Юлійовича Семковського (1882–1937) – яскравого представника тогочасної наукової інтелігенції. Більшість матеріалів (зокрема архівних), на основі яких репрезентовано життєпис С. Семковського, введено до наукового обігу вперше.

Ключові слова: радянська філософія, філософські дискусії 1920–1930 рр., природознавство в Україні, Семен Семковський.

© Юринець Я. І., 2016

Становлення науки в Україні у 1920–1930 рр. супроводжувалось процесом реалізації ідеологічної доктрини марксизму та посиленням впливу соціально-політичних завдань на ситуацію в науці. Вибірковість у постановці проблем та неможливість застосування жодної іншої методології, окрім діалектико-матеріалістичної, значно обмежували евристичний потенціал тогочасних наукових проєктів. Партійна верхівка разом з тим усвідомлювала можливість ефективного використання наукових досягнень у соціалістичному будівництві та спочатку активно сприяла формуванню державної мережі науково-дослідних установ і розгалуженій системі вищих навчальних закладів. Поступово акцент у взаєминах влади та науки зміщується в бік посилення централізованого керівництва, що здійснювалось не лише на формальному, а й на теоретичному рівні.

У межах нашого дослідження спробуємо проаналізувати основні етапи розгортання відзначених процесів у природничо-науковому середовищі в Україні 1920–1930 рр., їхні цілі та внутрішню динаміку. Окремим завданням нашої розвідки буде репрезентація основних етапів життя та діяльності Семена Юлійовича Семковського, життєпис якого досить вдало ілюструє трагічний процес ідеологічного підпорядкування науки 1920–1930 рр.

Запекла ідеологічна боротьба в Україні у 1920–1930 рр. точилась на всіх фронтах. Спроби встановити єдине діалектико-матеріалістичне підґрунтя і в такий спосіб монолітизувати (чи монополізувати?) тогочасну науку здійснювались із дедалі більшою наполегливістю, обґрунтовуючи необхідність такого процесу доволі дивно: «Колосальна диференціація наукової роботи без плануючого, координуючого центру доводить до загрози широких перспектив і багатой синтези, без якої наука висихає в піску вузького техніцизму» [24, с. 115]; або ще: «Лише перероблення його на основі методології діалектичного матеріалізму забезпечує природознавство від усяких криз, безпорадного стану і виводить його на нечувано широкий шлях розвитку» [15, с. 7].

Особлива увага приділялась не лише гуманітарній галузі, а й природознавству – за умов прогнозованого зростання розвитку промислового виробництва наукові дослідження в галузі природничих і технічних наук мали надважливе значення. А отже, неприпустимо було залишати цю сферу без контролю та втручання партійних структур.

Коли маємо на увазі 1920–1930-ті роки, то доцільно не відокремлювати природничі дисципліни (фізика, біологія, хімія), адже постійно

наголошувалось не лише на спорідненості їхніх проблем і здобутків завдяки єдиній діалектичній основі, а й на зв'язку природознавства з філософією – такий союз своєю чергою обґрунтовувався необхідністю ідеологічного контролю та невпинної боротьби з ідеалістичними поглядами. «Єдина основа – єдність усіх наук – зв'язок з філософією – єдиний світогляд» – саме так вибудовувався алгоритм формування тогочасної науки та її завдань. Здійснення принципу партійності в науці мало би бути свідченням діалектичної єдності теорії і практики, хоча в цьому разі можна говорити про штучне та недолуге поєднання ідеологічних завдань із науковими здобутками та однозначне підпорядкування останніх партійним цілям.

Головним критерієм, відповідно до якого здійснювалась ієрархізація природничих наук, було практичне застосування результатів досліджень. Отже, жодних шансів для можливостей повноцінного розвитку не мали дисципліни теоретичні, методологія яких характеризувалась як буржуазно-метафізична, а здобутки – далекоперспективними¹. Уже на початку 1920-х рр. «шкідливими» було оголошено такі науки, як генетика, молекулярна біологія, кібернетика, геліобіологія (основоположником якої був О. Л. Чижевський)². Усі інші дисципліни було піддано «модернізації» відповідно до принципів діалектичного матеріалізму та потреб партії.

Однією з настанов соціалістичної реконструкції біології було критичне переосмислення еволюційної теорії. Наріжним пунктом цього процесу став принцип поєднання питання чинників еволюції з доказом самого факту еволюції. Марксистки наполягали на необхідності визнання такої єдності та вбачали величезну заслугу Чарльза Дарвіна в розв'язанні цієї проблеми. З матеріалістичних позицій було неприпустимим залишати лише голу ідею природного розвитку, що давало можливість надання останній теологічного значення, домінування якого суперечило марксистській теорії.

Прибічники діамату основним недоліком системи Дарвіна вважали майже повну відсутність діалектики боротьби: в його «Походженні видів...»³ процес змін розгортається як поступовий та безперервний, не передбачаючи якіс-

¹ Детально про це див. у [10].

² Чижевський Олександр Леонідович (1897–1964) – радянський вчений-біофізик. Вважається засновником геліобіології – розділу біофізики, який вивчає вплив активності Сонця на живі організми.

³ «Походження видів шляхом природного добору або збереження обраних рас у боротьбі за життя» (1859) – праця англійського природознавця Ч. Дарвіна, яка є основоположною у сфері обґрунтування еволюційного вчення.

них стрибків. А саме пізнання еволюції в її якійсь своєрідності на різних щаблях розвитку, з позиції марксизму, повинно привести до розуміння значущості принципу боротьби за існування та природного відбору.

Ще одна заувага тогочасних біологів-марксистів стосувалась відсутності чіткої відмінності між сферами соціального та біологічного в теорії дарвінізму. У своїй автобіографії та інших творах сам Чарльз Дарвін наголошував на зв'язку власного вчення з економічною теорією відомого вченого Томаса Мальтуса, який намагався пояснити економічну нерівність тим, що кількість засобів для існування зростає в арифметичній прогресії, а людство розмножується з геометричною прогресією. Тож основою розвитку людського суспільства постає принцип конкуренції. Для Дарвіна конкурентна боротьба, яку ми можемо спостерігати в соціальному середовищі, абсолютно співвідносна з процесом природного відбору в середовищі біологічному. Таке ототожнення отримало негативну оцінку з боку марксистів, оскільки це розуміння спростовувало необхідність окремого обґрунтування специфіки класової боротьби як вияву якісної різниці між природним та соціальним. Адже для марксизму саме класова боротьба, яка розгортається на економічному ґрунті, була виявом усвідомлення суті історичного розвитку. Наявність т. зв. «соціал-дарвінізму» (ототожнення соціального з біологічним) засвідчувало гостру необхідність перетворення еволюційної теорії [21].

Наступною важливою проблемою в процесі побудови нового природознавства була інтерпретація теорії відносності Альберта Ейнштейна, яка викликала особливе зацікавлення, оскільки торкалась основних питань пізнання – питань, що становлять підґрунтя будь-якої філософської системи. Найяскравішою працею, яка була присвячена означеній проблемі, стала монографія відомого на той час філософа та природознавця Семена Юлійовича Семковського [14]. Озброївшись методом діалектичного матеріалізму (а не математичними формулами), С. Семковський, не зупиняючись детально на фізичному обґрунтуванні та дедуктивному доведенні, бере з теорії А. Ейнштейна, на його думку, найважливіші для формування марксистського філософського світогляду висновки, а саме: про зв'язок простору та часу з матерією, про суб'єктивність та об'єктивність, про причинно-наслідковий зв'язок – та намагається простежити сумісність теорії відносності з різними філософськими системами. Незважаючи на досить позитивні відгуки на цю працю в 1920-х рр. [3; 22], згодом вона отримує порцію

нищівної критики навіть за саму методологію дослідження. Семковському закидають, що, стверджуючи можливість того, що теорія відносності може стати основою матеріалістичної діалектики природи, «він конкретизує гасло “Наука сама собі філософія”, адже зв'язок повинен бути зворотним: матеріалістична діалектика повинна бути основою для нового сучасного тлумачення теорії відносності» [24, с. 69].

Результати процесу марксистського реформування засад українського природознавства висвітлювались на шпальтах тогочасної періодики: «Наука на Україні», «Под знаменем марксизма», «Філософские науки», «Прапор марксизму», «Червоний шлях», «Більшовик України», «Войовничий матеріаліст» та ін.

Починаючи з 1923 р. виходять спеціальні збірники наукових праць: «Дарвінізм і марксизм» (1923), «Криза сучасної буржуазної фізики та марксизм» (1929), «Філософія і політика» (1930), «Марксизм і природознавство. До 50-річчя з дня смерті К. Маркса» (1933), «До п'ятдесятиріччя з дня смерті Ч. Дарвіна» (1933). На сторінках цих численних видань яскраво простежується особливий ентузіазм, з яким науковці відстоювали ідеї марксистсько-ленінської теоретичної спадщини, та наскільки поступово все більш вдалим стають спроби впровадження діалектико-матеріалістичної методології в тогочасну науку.

Неабияку роль у процесі побудови нового, марксистсько-ленінського природознавства відіграв журнал «За марксистсько-ленінське природознавство» (до 1931 р. – «Природознавство і марксизм»). Видання було офіційним органом Асоціації природознавства Українського інституту філософії і природознавства та марксо-ленінських природничих товариств Всеукраїнської асоціації марксистсько-ленінських науково-дослідних інститутів (до 1931 р. – Український інститут марксизму-ленінізму (УІМЛ)), а з 1933 р. – органом Інституту філософії і природознавства ВУАМЛІНу. Крім відомих спеціалістів-філософів, навколо нього об'єдналась група видатних учених-природничиків, серед яких вирізнялись академіки А. А. Сапегін та І. І. Шмальгаузен, професори В. Л. Рижков, Л. М. Делоне, О. В. Нагорний, М. П. Дубинін та ін. У складі редколегії ядро становили співробітники Харківського інституту народної освіти (з 1932 р. – Харківський державний університет ім. О. М. Горького; з 1999 р. – Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна), а відповідальним редактором був ректор Харківського ІНО, марксист Я. С. Блудов.

Як і в спеціальних збірниках, так і в згаданому журналі публікували свої праці не тільки науковці-професіонали, а й виступали з палкими статтями видатні партійні діячі, друкувались постанови, повідомлення і резолюції зборів керівних партійних органів. У такий спосіб замість копіткою роботи з вченими та узагальнення досягнень природничих наук реалізовувались спроби розхитати норми науковості та критерії професіоналізму. Паралельно з процесом загострення філософських дискусій між механістами та діалектиками⁴ змінюється і тональність журнальних та газетних статей, які з середини 1930-х рр. стають усе більш схожими на друковані доноси, якими цькують і вчених-природничників. Яскравим прикладом складної та трагічної долі тогочасного вченого за умов розгортання ідеологічної боротьби є постать уже згаданого С. Ю. Семковського.

Семен Юлійович Семковський (Бронштейн) народився у 1882 р. в білоруському місті Могильов, де закінчив з відзнакою класичну гімназію. Продовжив здобувати освіту на юридичному факультеті Петербурзького університету та в еміграції за кордоном (Берлін, Цюрих, Женева). Ще навчаючись у Петербурзі, 1898 р. вступив до лав Російської соціал-демократичної робітничої партії (РСДРП) і відтоді вів активну революційну діяльність. Упродовж 1904–1907 рр. був кілька разів заарештований, але щоразу рятувався від ув'язнення втечею за кордон. Себе в цей період сам С. Семковський характеризує як «професійного революціонера» [9, арк. 22–22 зв.], адже велику увагу приділяв організаційній роботі: був членом Організаційного комітету РСДРП, секретарем партії в Міжнародному соціалістичному бюро, делегатом та організатором партійних з'їздів та конгресів (зокрема, нелегально приїжджав до Росії на конференцію РСДРП у серпні 1912 р.). Його теоретична робота в еміграції була присвячена дослідженню проблем філософії і соціології, ідеології марксизму та теорії національного питання; написані в цей період праці згодом були опубліковані вже в радянських виданнях [17; 18]. Окрім того, С. Семковський з 1909 р. разом зі своїм двоюрідним братом Л. Троцьким⁵ був редактором віденської марксистської газети «Правда».

Після повернення до Росії т. зв. «пломбованим вагоном»⁶ у 1917 р. стає членом Центрального

Комітету Російської соціал-демократичної партії (меншовиків) та обирається до партійних ЦК Литви і Білорусі, а в 1918 р. переїжджає до України.

Паралельно з партійною діяльністю Семковський намагається реалізувати себе в науково-освітньому середовищі. З його ім'ям пов'язують початок викладання філософії в харківських вишах, де у 1920 р. він стає професором кафедри теоретичних основ марксизму Вільної академії теоретичних знань (з 1921 р. – Харківський ІНО, з 1932 р. – Харківський державний університет ім. О. М. Горького, з 1999 р. – Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна), що була попередницею створеної пізніше в університеті кафедри філософії. Читав лекції в Комуністичному університеті імені Артема (1922 р.), який готував кадри пропагандистів та викладачів для радпартшкіл.

За свідченнями очевидців, навіть найбільші аудиторії не могли вмістити всіх, хто бажав слухати його лекції [1, с. 53]: так бувало і в Харківському ІНО, і під час його публічних виступів серед населення в міському Університеті культури та в інших містах України (Києві, Одесі, Миколаєві, Луганську).

Обіймаючи посаду голови Наукового комітету Народного комісаріату просвіти УСРР (з 1920 р.), стає одним з перших організаторів усієї мережі науково-дослідних кафедр в Україні та розробником «Положення про науково-дослідні кафедри УСРР» [11; 16]. У 1921 р. С. Ю. Семковський стає керівником філософсько-соціологічної секції кафедри марксизму і марксознавства при науковому комітеті Укрголовпрофосвіти Наркомосу УСРР – першої спеціальної марксистсько-ленінської наукової установи в Харкові, яку було створено саме завдяки його ініціативі. С. Семковський також запроваджує низку заходів щодо стимулювання наукової роботи (преміювання за написання наукових праць, за здобуття наукового ступеня тощо).

За зв'язки з меншовиками в грудні 1920 р. С. Семковського разом з іншими активістами було заарештовано, але вже в січні 1921 р. звільнено з-під варті через широкий суспільний розголос справи [7, арк. 176–177; 221]. Після цього Семковський переходить на бік більшовиків, підтримуючи радикально-революційні методи боротьби.

Семен Семковський продовжив активну науково-дослідну роботу: в Українському інституті

⁴ Детальніше про це див. у [26].

⁵ Троцький Лев Давидович (1879–1940) – революційний діяч, засновник ідейно-політичної марксистської течії троцькізму, теоретичну основу якої становить ідея перманентної революції у світовому масштабі.

⁶ «Пломбований» (закритий для перевірки) вагон – усталена в історіографії назва трьох дипломатичних пасажирських

потягів, якими із Швейцарії до Російської імперії через Німеччину у квітні 1917 р. повернулася велика група революціонерів-емігрантів.

марксизму-ленінізму (до 1924 р. – кафедра марксизму і марксознавства при Комуністичному університеті імені Артема, з 1927 р. – Український інститут марксизму-ленінізму), де обіймав посаду голови філософсько-соціологічного відділу і керівника кафедри філософії; в Харківському ІНО, де очолив науково-дослідну кафедру історії європейської культури (створену у вересні 1922 р.)⁷; у Всеукраїнській академії наук (ВУАН) – як очільник філософсько-соціологічної секції Київської науково-дослідної кафедри марксизму-ленінізму.

1920-ті роки взагалі виявились надзвичайно успішними для його наукової кар'єри: у 1925 р. С. Семковського обрано членом-кореспондентом ВУАН, у 1926 р. за наукові досягнення (без захисту дисертації) Вченою радою Харківського ІНО йому присуджено науковий ступінь доктора філософії та соціології, у 1927 р. соціально-економічний відділ ВУАН обирає його головою Соціологічної комісії, а вже в 1929 р. він став дійсним членом ВУАН за III відділом (філософія, соціологія, право). У цей період С. Семковський реалізує себе також як марксист-теоретик.

17–21 травня 1926 р. у Харкові відбулася Перша Всеукраїнська конференція викладачів суспільствознавства вузів, на якій було прийнято Програму курсу діалектичного матеріалізму. На секції діалектичного матеріалізму особлива увага приділялася «філософському фронту» – дискусії між механістами й діалектиками, яка вже пройшла в Москві. Після всебічного обговорення на конференції було прийнято нову програму курсу діалектичного матеріалізму, проект якої за дорученням спеціальної комісії підготував проф. С. Семковський. Після гострого обговорення нову програму було схвалено. У поясненні до документа зазначалося, що курс діалектичного матеріалізму охоплює як діалектичний матеріалізм, так і теорію історичного матеріалізму. Далі наголошувалося, що «діалектичний матеріалізм є одним із основних предметів навчання» [5, с. 139]. Стан реалізації цієї програми було обговорено 21–25 червня 1928 р. на Другій Всеукраїнській конференції викладачів соціально-економічних дисциплін у вузах, яка відбулася знову в Харкові. До речі, програма курсу діалектичного матеріалізму (за редакцією С. Семковського) у своїй основі залишалася чинною до початку 90-х років ХХ ст.

⁷ Керівником кафедри спочатку було обрано професора В. П. Бузескула, який після обрання академіком Російської академії наук (1922) переїжджає до Москви та передає керування кафедрою С. Семковському.

Після II Всесоюзної конференції марксистсько-ленінських науково-дослідних установ (Москва, 8–13 квітня 1929 р.), яка закликала до нещадної боротьби з т. зв. «філософським ревізіонізмом», одним з виявів якого був і механіцизм, українські борці за чистоту марксизму звернули пильну увагу на тогочасну наукову еліту, до складу якої тоді входив і С. Ю. Семковський.

Спробуємо узагальнити найхарактерніші обвинувачення, до яких зводилась боротьба проти «механіцизму» в природознавстві 1920–1930 рр.:

- підміна принципів діалектичного матеріалізму загальними теоретичними висновками (навіть науково обґрунтовані висновки не могли суперечити основам діамату);
- підміна принципу єдності і боротьби протилежностей принципом рівноваги (який виключався взагалі як неможливий та несамодостатній);
- зведення вищих форм руху матерії до механічної і фізичної взаємодії.

Сам С. Семковський у жодній зі своїх друкованих праць не виступав з підтримкою механіцистів. Але це було не важливо – напруга навколо його постаті зростала, і зрештою у 1928 р. на сторінках журналу «Більшовик України» вийшла друком звинувачувальна стаття Петра Демчука «Як проф. Семковський ліквідує діалектичний матеріалізм» [4]. У відповідь Семковський виступив на зборах УІМЛУ з доповіддю «Ліквідація діалектичного матеріалізму і неліквідована марксистська неграмотність», результатом виголошення якої, за свідченням опонента-діалектика Володимира Юринця, був висновок партійного осередку УІМЛУ про те, що «механістичні збочення у тов. Семковського очевидні і з ними потрібно нещадно та принципово боротись» [24, с. 131].

Ще до оголошення сумнозвісної постанови ЦК ВКП(б) від 25 січня 1931 р. «Про журнал “Под знаменем марксизма”», яка визначала першочерговим обов'язком кожного науковця боротьбу проти будь-яких ухилів у марксистській теорії та відкривала період нещадних репресій та терору проти інтелігенції, в Україні повернулись до звинувачень не лише механіцистів, а й діалектиків. Масштабна республіканська філософська дискусія, яка відбулась у Харкові 14–18 січня 1931 р., зібрала для обговорення необхідності повороту до жорсткої критики близько 800 науковців. Численні журнальні та газетні публікації наступних місяців засвідчили одноставну підтримку повної ідеологізації науки на ґрунті марксизму та розпочали процес «непримиренної

боротьби», насамперед із тогочасною науковою елітою. Не оминули, звісно, увагою і С. Семковського, у творах якого викривали «еклектизм, недооцінку ним гегелівської діалектики⁸ і завдань її матеріалістичної переробки» [8, с. 3].

Постановою ЦК КП(б)У від 28 червня 1931 р. «Про роботу Українського інституту марксизму-ленінізму» філософсько-соціологічний, економічний та історичний відділи УІМЛУ було реорганізовано в самостійні інститути, об'єднані у Всеукраїнську асоціацію марксистсько-ленінських науково-дослідних інститутів (ВУАМЛІН). У результаті такого переформатування до складу ВУАМЛІНу увійшло шість науково-дослідних інститутів: філософії та природознавства, економіки, історії, Аграрний інститут, Інститут права та радбудівництва, дві науково-дослідні кафедри – нацпитання та літературознавства і Київська філія⁹. В Інституті філософії та природознавства існувала спеціальна Асоціація природознавства, в якій налічувалося сім секцій: хімічна, біологічна, технічна, медична, фізична, психоневрологічна і математична. Керівником Асоціації (з 1931 р.) та членом її Ради для вивчення продуктивних сил УРСР (з 1934 р.) було обрано С. Ю. Семковського.

Упродовж 1931–1935 рр. Семковський виголошує самокритичні промови [6; 19] та намагається реабілітуватись як ідейний марксист на посаді керівника кафедри діалектичного матеріалізму в Харківському державному університеті ім. О. М. Горького (з 1935 р.), де саме розгорівся процес кадрових чисток. Загальна істерія в пошуку «ворога народу» вилилась в обвинувачення проти керівника університетської кафедри експериментальної фізики Л. Д. Ландау¹⁰, який катего-

рично заперечував можливість ідеологічного втручання у сферу фізики та відкрито характеризував діамат як схоластичне вчення [2].

Пристрасті серед природничників вирували, але не залишалась осторонь і влада: органами ДПУ було сфабриковано справу т. зв. контрреволюційної організації, що дозволило своєю чергою одномоментно очистити наукове середовище від «підозрілих» та потенційно шкідливих елементів. За звинуваченням у контрреволюційній діяльності на науково-теоретичному фронті та за участь у діяльності вигаданої троцькістської організації одним з перших був заарештований С. Ю. Семковський (03.03.1937 р.), якого згодом було засуджено до розстрілу (09.03.1937 р.) та розстріляно (18.03.1937 р.) [3]. Цей арешт був лише початком реалізації процесу політичного терору проти українських учених: майже одночасно було заарештовано та засуджено до вищої міри покарання фізика Л. Я. Штрума та біолога-генетика І. І. Агола, відправлено на заслання до Казахстану першого директора київського Інституту фізики (нині – Інститут фізики НАН України) академіка О. Г. Гольдмана. Цей мартиролог можна поширювати та диференціювати, але безсумнівним залишається одне: ідеологічна боротьба на науковому фронті набула вигляду нищівного механізму, під дією якого руйнувались долі, надії та перспективи.

І як іронічно звучать у світлі викладеного палкі гасла С. Семковського, які він озвучував ще на початку 1930-х рр.: «Під великим прапором Маркса й Леніна, під керівництвом Сталіна на чолі комуністичної партії справа пролетарської революції, справа комунізму прийде до перемоги в цілому світі» [13, арк. 62]. Період утвердження марксистської методології і перебудови наукових знань у 1920–1930 рр. завершився повним підпорядкуванням природознавства і всієї системи природничих наук ідеології тоталітаризму, яка на довгі роки утвердилася в Україні.

Список літератури

1. Блудов Я. С. Про розвиток марксистсько-ленінської філософії на Україні у 20–30-ті роки / Я. Блудов // Філософська думка. – 1982. – № 3. – С. 66–70; № 4. – С. 52–57.
2. Воробьев В. В. Лев Ландау и «антисоветская забастовка физиков» [Электронный ресурс] / В. Воробьев. – Режим доступа: <http://www.ihtst.ru/projects/sohist/papers/viet/1999/4/92-101.pdf>. – Загл. с экрана.
3. Герасимович Б. П. [Рецензія] Рец. на кн. : Проф. Семковський С. Ю. Диалектический материализм и принцип относительности. – М.–Л., 1929. – 236 с. / Б. П. Герасимович // Наука на Україні. – 1926/27. – № 1–4. – С. 97–98.
4. Демчук П. І. Як проф. Семковський ліквідує діалектичний матеріалізм / П. Демчук // Більшовик України. – 1928. – № 9–10. – С. 43–55.
5. Друга Всеукраїнська конференція викладачів соціально-економічних дисциплін у ВУЗ'ах (21–25 червня 1928 р.). – Харків : [б. в.], 1929. – 163 с.
6. За розгорнений наступ марксистсько-ленінської теорії. Збірка матеріалів першого Всеукраїнського поширеного пленуму Товариства війовничих матеріалістів-діалектиків України. – Харків : Пролетар, 1933. – 211 с.
7. Компрматериалы по обвинению Константиновского А. М., Бланкман Е. Г., Семковского С. Ю. и др. – ЦДАГОУ. – Ф. 263. – Оп. 1. – Спр. 52408. – 560 арк.
8. Левік Р. С. За марксо-ленінську філософію / Р. Левік // Самокритика. – 1931. – № 1. – С. 1–4.

9. Личное дело С. Ю. Семковського. – Центральный державний архів вищих органів влади України (ЦДАВОУ). – Ф. 166. – Спр. 6920. – 28 арк.
10. Максимов А. Ленин и кризис естествознания эпохи империализма / А. Максимов // Под знаменем марксизма. – 1931. – № 1–2. – С. 12–44.
11. Положение о научно-исследовательских кафедрах УССР // Наука на Украине. – 1922. – № 5. – С. 112–116.
12. Поляков І. М. Дарвінова теорія і марксистсько-ленінська діалектика / І. Поляков // За марксистсько-ленінське природознавство. – 1932. – № 4. – С. 9–32.
13. Семковский С. Всемирная победа марксизма-ленинизма / С. Семковский. – Институт рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського (ІР НБУВ). – Ф. X. – Спр. 14620. – 62 арк.
14. Семковский С. Ю. Диалектический материализм и принцип относительности / С. Семковский. – М.–Л. : Госиздат, 1926. – 236 с.
15. Семковский С. Ю. До Менделєєвського з'їзду / С. Семковский // За марксистсько-ленінське природознавство. – 1932. – № 4. – С. 3–8.
16. Семковский С. Ю. Задачи научно-исследовательских кафедр / С. Семковский // Наука на Украине. – 1922. – № 1. – С. 5–14.
17. Семковский С. Ю. Национальная апперцепция / С. Семковский // Наука на Украине. – 1922. – № 3. – С. 114–124.
18. Семковский С. Ю. Национальная проблема / С. Семковский // Наука на Украине. – 1922. – № 2. – С. 15–29.
19. Семковский С. Ю. Революция в природознании и диалектический материализм / С. Семковский // Філософія і політика. – Харків : ДВУ, 1930. – С. 110–118.
20. Слідча справа Семковського С. Ю. – Галузевий державний архів СБУ (ГДА СБУ). – Ф. 6. – Спр. 956248. – 86 арк.
21. Фінкельштейн Є. О. Сучасний соціал-дарвінізм / Є. Фінкельштейн // За марксистсько-ленінське природознавство. – 1932. – № 4. – С. 32–52.
22. Штрум Л. Я. Рецензія на кн. С. Ю. Семковського «Диалектический материализм и принцип относительности» / Л. Штрум // Прапор марксизму. – 1927. – № 1. – С. 242–246.
23. Юринець В. А. Філософський фронт на Україні / В. Юринець // Под знаменем марксизма. – 1930. – № 5. – С. 129–138.
24. Юринець В. О. Криза в сучасній буржуазній фізиці в освітленні ленінського етапу філософії марксизму / В. Юринець // За марксистсько-ленінське природознавство. – 1932. – № 1. – С. 46–70 ; № 2–3. – С. 48–69.
25. Юринець В. О. Наука СРСР в перше десятиріччя Жовтня / В. Юринець // Червоний шлях. – 1927. – № 11. – С. 95–115.
26. Юринець Я. Діалектики contra механісти / Я. Юринець // Практична філософія. – 2009. – № 1. – С. 200–205.

Ya. Yurynets

SEMEN SEMKOVSKYI AND STRENGTHENING OF PHILOSOPHY OF NATURE SCIENCE IN UKRAINE IN THE 1920–1930S

In this article some aspects of strengthening of Nature sciences in Ukraine in the 1920–1930s are analyzed, with the exposure of the main points in critical rethinking of the scientific basis in the nature branch of ideologists of Marxism of that time.

The author reveals the features of the process of gradual subordination of scientific purposes in favour of satisfying doctrinal tasks of the party leadership. The success of realization of this process in the 1920–1930s proves the selectivity in formulation of problems; in particular, in the context of critique of the theory of relativity and the evolutionary theory.

The author reveals the connection of discussion processes of that time in the circle of scientists with the features of the course of general philosophic discussions in the 1920–1930s, which proves the unification of scientific processes of that time. Common accusations against all deviations from Marxist ideological doctrines which were required from all scientists make a vivid illustration of this statement.

An essential part of the analysis is the biography and scientific activity of Semen Yuliyovych Semkovskiy (1882–1937), a prominent representative of scientific intelligentsia of that time. The majority of materials (in particular archive), on which the biography of S. Semkovskiy is represented, are introduced in scientific use for the first time. Starting his activity as a revolutionary, a scientist, and an educator, in 1937 he was repressed and executed by the agency of Government Political Administration of the Ukrainian Social Soviet Republic.

The period of strengthening of Marxist methodology and reformation of scientific knowledge in the 1920–1930s ended with an absolute subordination in all spheres of nature sciences to the totalitarian ideology which had been strengthening in Ukraine for a long time.

Keywords: soviet philosophy, philosophical discussions of the 1920–1930s, nature science in Ukraine, Semen Semkovskiy.

Матеріал надійшов 15.05.2016